

Palotás Dezső: Incidens

Az a nyelv, amit Palotás használ: közönséges, minden líraiság nélküli. Mégsem életszerű. A köznapitól eltávolítja a szógyártás, a nyelvjáték, a széttördeltség és a stilizáció, amely elvezet a groteszkhez. Palotás világgépe érezhetően líraellenes, de nem valóságcentrikus. A felszín érdeklő, s nem az analízis szenvedélye, a banális tény, és nem a létezés.

Ezzel a romantikaellenes pozícióval élesen elüt nemzedékének összes költőjétől. A legközelebbi Cselényi Bélától kedélyessége és néhol feltűnő jovialitása választja el, s az, hogy nála hiányzik a lélek iránti érdeklődés és az a nosztalgikus elem, amely Cselényinél az egyik első mozgató. Tolnai Ottó gerilladalaitól, vagy Ladik Katalintól ugyanez különbözteti meg: Ladik individuális mitológiája helyett Palotás áleposzt és eposzparódiát /Noé diadalma/ ír. A politikum az, ami Tolnai 60-as évek végén írt rövidverseit juttatja eszünkbe, vagy Csorba Béla DIADALEKLEKTIKÁ-ját. A kötet néhány kitűnő verse, a Miért nem repülnek nálunk a majmok?, az Elképzelem a vígyorát a korai Petri Györgyre emlékeztet, első-sorban a kesernyés gúny. Vele rokonítja formaérzékenysége is /a bestiárium és a limerick föllelevenítése/, de teljes elválasztó Petri sajátos retorikussága és a romantika iránti különös vágya. Ebbe az előkelő társaságba Palotás egy remekművel került be: Incidens.

"Üdv néked, Cézár, a halálba menők
megtorpanunk, tán röhögünk nagyot,
uram, uraim ti valamennyien
tán bölcsek, ó, tán kegyesek vagytok -

Még kér a nép a nép, még kér a még
és hát pásztorok voltatok te sem,
ne bökjön, jaj, ne le hüvelykitek,
mert, uraim, majd mi is megteszem -

/n.b. A koszos barbárt természetesen haladéktalanul
kinevették fogyatékos latinsága miatt/

Palotás azonban e társaságban is különálló. Ő a legreakciósabb: munkáin a versszerűségnek alig van nyoma. Egy viccre, egy vidám, végül profanizált történetre, a nyelvromlásra építi verseit. Hajlamos a szofisztikára és a szószátyárságra, és nem mentes a didaxistól; a kötetnek élettanítás jellege van. Könyvét végigolvasva pedig marad a kellemtelen mellékíz, ami benyomult a nevetés mögé. Az írónia nem az örök derűé, csak eltakarja a nyelv eltűnésének félelmét.

alpművelet

fiatai költők antológiája

Aki kézbeveszi a kötetet, óhatatlanul az Ötödik évszak-hoz hasonlítja. Pél évtized alatt - úgy tűnik - ismét átrendeződött az erdélyi magyar líra felszíne. Az előző "nagy dobás" után ez egy csendes változás: nem az úttörőké, hanem a követőké. Markó Béla nagyszerű /!/ előszavában írja: már-már nyomtalanul múlt el az előző nemzedék neoavantgarde ihlete és a gyakorlata, amely a műveltségélményre építette a verset. E versfelfogás helyébe valamiféle pluralizmus lépett, az alpművelet szerzőiről azt írja Markó: "nem érződik szövegeiken az egyetlen, éppen aktuális esztétikai újdonság terrorja." Az utólagos kritika - amelyet ez a kijelentés magában hord - túloz: az Ötödik évszak uralkodó stílusa, amelyet a nagyarányú kompozíció, az erőteljes képiség, az érzelmi átitatottság, a nyelvjáték és a teoretikusság jellemez, - megosztható, belső eltérései vannak. Egyed Péter hajlama a titokzatosságra, konzervatív visszahajlása /Bevezető fejrődalhoz - az antológia kiemelkedő költeménye/, Balla Zsófia szürrealisztikus képei, Bréda Ferenc elvont, filozófikus verse láthatóan elváltnak egymástól. Ez a verseszmény az alpműveletben kisebbségbe került: Barabás Zoltán műveiben, Tompa Gábor A régi játszótér c. versében van jelen, s még néhol feltűnik.

Ennek az antológiának is van azonban uralkodó stílusa, méghozzá eléggé "imperialista", amelytől kevés eltérés van

a hagyományos versszerűség, illetve a képvers felé. Ez utóbbi műfajt két figyelemre méltó munka is képviseli: Molnár Vilmos Concept Art-ja és Nagy Zoltán Óriáskerék c. műve. Az uralkodó stílus a rövidversé, talán a két erdélyi mester, Cselényi Béla és Palotás Dezső nyomán. Az alpművelet kitűnő címe: lélek és matematika. A rövidvers nem redukció, a hagyományos verstől jóval távolabb esik, mint az avantgarde hosszúvers, alig lép ki a csöndből, igénytelen, nincs ornamentika, gyakran épül ismétlésekre, ellentétre, gyakran meghökkentő, groteszk, kegyetlen, egyetlen elidegenítő gesztus ez, verszerűtlen dialektika. Eltérő belső utak azonban itt is vannak: Molnár Vilmos rövidverseit erős didaxis, Sall Lászlót absztrakció /ekkor jobbak a versei/ vagy fintor, Balázs Tibor műveit az elmélkedés, Horváth Alpár munkáit a klasszikus groteszk jellemzi, amely mögött - jelezve eredetét - ott a racionális kritika. E gyakorlat leg-érettebb szerzője Csizsár László.

Az Ötödik évszak gárdájából négy költő volt "idegen": a két képvers-író: Nagy Zoltán és Tőkés Zoltán; Kovács András Ferenc, aki artisztikumával és nagyvonalú eklektikájával ma is különálló az ottani költészetben, és Cselényi Béla. Az alpművelet ennél valóban tágasabb. A kötet szerkesztése roppant koncepciózus. Kettős dialektikára épül: az első részt a nosztalgia, a másodikat a kívülállás jellemzi; az első a patetikus azonosulás, a másodikat az elidegenítő módszer, a szétbontó groteszk. A harmadik rész pedig az elképzelt szintézisé. Markó tehát tud az ironikus-analitikus rövidversről, de nem tartja uralkodó stílusnak. Valójában azonban Csizsár, Molnár Vilmos, Balázs, Dénes László, Szűcs László helye a nagy második részben volna. A harmadik rész pedig nem a vágyott szintézisé, hanem csak az asszimilációé, a nem dog-

matikus gyakorlaté. Itt vannak a kötet legjobb versei: Egyed Emese két szonettje: Két vers a hallgatásról és Tompa Gábor két verse: Az emlékező szerepelme és A szó háza. Ezek a versek eltérnek az antológia uralkodó vers-eszményétől: Tompa visszafogott képiségével és klasszicizáló hajlamával, Egyed Emese líraiságával és versei nőiességével, amely a hagyományos személyességen belül marad. Ők ketten kiemelkednek a kötetből.

Visky András: Partraszállás

Visky 80 oldalas füzeté roppant egynemű. A kötet mögött mintha egyetlen történet állna, pontosabban egy parabola, amelynek kicsapódásai a versek. Ez a történet "dűlendező ősz"-ben és télben, alkonyatkor, este, éjjel, hajnalban játszódik. Tudatfolyam-versek. Azt hiszem, Visky nem lírai alkot.

A kötet Laokoon-motívumának a magyarázatát egy Bretter György-esszé kezdete rejti: "Laokónban nem volt keserűség, amikor meglátta a trójai falovat, pedig tudta, a sorsa beteljesedett. A sorssal szemben csak azok éreznek tehetetlen haragot, akikre váratlanul tör a végzet. Akik számolnak vele - szembenéznek vele. Az elkerülhetetlennek, ha emberek mérik emberekre, sebezhető pontja van: a szembenézés. Ilyenkor a reánk rohanó végzet elveszti hatalmát, butává és értelmetlenné válik, - értelmünk teszi azzá -, s már mi uralkodunk rajta akkor is, ha megsemmisít, mert rációnk akkor is megmarad, példa lesz, de a végzet megsemmisü , elég."

A versekben azonban a motívum értelmezése eltér a kommentártól. A filozófus képes ilyen diszpozícióra, amely kívülhelyezkedés a történésen, a líra erre nem képes. Az őv a kettősség: kívül és belül: szemlélteni és átélni. Kívülállása nem a fölényé, hanem a veszteni tudásé. Visky szemlélete nem harcos, mint a Bretteré, hanem resignált, lemondó.

A kötet mögötti parabola az említett kettősség feszültségű; a felcserélés c. vers szerkezete is erre épül. Ittlét és eltávolodás, a test félelme és a lélek megérkezése. A költő megállítja a verset a kettő közti, fenti holtponton, már nem emelkedik, még nem zuhan, majd az így fölrakott boltív egy kiáltással beszakad és lehull.

A tragikus készenléttudat miatt szertartásossá válik a vers, ezt erősítik a visszatérő keresztény utalások és parafrázisok, a néhol fenségességre törekvő nyelv is, amely gyakran miseszöveg-szerűvé teszi a művet. Mindez nehézkessé teszi a szöveget, amely egyébként is cipeli a konvencionális elemeket. A legjobb példa erre a visszajátszás c. vers: emlékfoszlányok montázsa, epikai elemekből fölépítve, amelyben keveredik a történelem az elődök történetével, egy primitív misztikával és egy hivatalos eljárás leírásával. A vers szövege szétesik, ezek a munkák töredékesek, tisztázatlan a formai elkülönítésük, a motívumok széttartanak. A mű nyitott, de nem intenzív. A kötetnek azok a jó versei, amelyek eltérnek ettől a gyakorlattól. Ilyen a partraszállás különös színérzékenysége, a történelem átrendezése c. vers középkori története, vagy a negyvennegyedik visszatérés apokaliptikus alkonya, amely egy születés környezete: "golyák szárnya suhogott a vérzivatarban". Itt egységes szürrealisztikus vízióba állnak össze az emlékszeletek.

Visky lírája beilleszkedik abba a költészeti vonulatba, amelyik Szócs Géza nemzedékével indult, ezen nem lép túl, de módosítja: a vers szertartásszerűségével, parabolikusságával, a belenyugvás gesztusával és a költészet transzcendens háttérének megsejtetésével.

A címlapon szereplő mondat: "Meglehet, jelbeszéd a vers. találkozunk vagy elkerüljük egymást, a vers bekövetkezik, mint egy elpirulás." Mire utal? A vers titokzatosságára és másodlagosságára? A megírás intimitására? A havazásba dermedt lovak mintha az eljárás magyarázata lenne. A radikális képviség: a behatolás a versbe, a hasonlat feltárása. Ezen út végső pontján az ember kiér a versből a túloldalra, amely nem a valóságé, nem is a versé, hanem az egyetemességé, a "versen túli egyszerűségé", amelyben önmagunkra ismerünk. Az önazonosulás szertartása a vers.